

MEHMED ŞEMSEDDİN EFENDİ'NİN *EZHÂR-I ŞEMSİ* ADLI BURSALI ŞAİRLER TEZKİRESİ*

OlcaY KOCATÜRK**

Özet

Mehmed Şemseddin Ulusoy, Bursa kültürüne ve tarihine büyük hizmetleri geçmiş bir müellif ve Bursa Mısrî Dergâhı'nda posta oturmuş son şeyhtir. Sayısı altmışı bulan eserlerinde Bursa'yı sokak sokak, hece hece anlatmıştır. Bunlar arasında *Ezhâr-ı Şemsî* onun Bursalı şairleri derlediği bir şua tezkiresidir. Bu esere gerek Bursa'da doğan, gerek mezarı Bursa'da bulunan, gerekse belli bir süre Bursa'da yaşamış, yani Bursa'yla bir biçimde bağı bulunan bütün şairleri dâhil etmiştir. Tezkire'deki şairler elifba düzenine göre sıralanmıştır. Mehmed Şemseddin Efendi'nin eserde aktardığı bilgilerin önemli bir bölümü doğrudan tanıklıklara dayanır. Zaman zaman da anlattığı şair hakkında veya Bursa'da unutulmaya yüz tutmuş kimi âdetlere, çehresi değişmiş mekânlara ve kaybolup gitmiş hatıralara dair dikkate değer aktarımlarda bulunur. Bu bakımdan *Ezhâr-ı Şemsî*, gerek şiir tarihi gerekse şehir tarihi açısından zengin bir içeriğe sahiptir.

Bu çalışma, genel tarih araştırmalarının ve Osmanlı şiirinin temel kaynaklarından biri olan tezkirelere odaklanmaktadır. Çalışmada önce kısaca biyografi konusuna değinilecek, sonra da Osmanlı tezkire geleneğinin son örneklerinden birini kaleme alan Mehmed Şemseddin Efendi ve onun *Ezhâr-ı Şemsî* adlı tezkiresi üzerinde durulacaktır.

Anahtar kelimeler: Biyografi, tezkire, Bursalı şairler, Mehmed Şemseddin, Ezhâr-ı Şemsî

MEHMED SHAMSADDİN EFENDİ'S TEZKİRE OF POETS FROM BURSA NAMED EZHAR-I SHAMSİ

Abstract

Mehmed Shamsaddin Ulusoy is the last sheikh who has gone through great services to the culture and history of Bursa and who has mailed the post at the Mısrî Dervish Lodge in Bursa. In his sixty works, Bursa is described as street and street syllables. Among these, *Ezhâr-ı Şemsî* is a tezkire which he compiled poets from Bursa. This work includes all poets who were born in Bursa, whose grave was in Bursa and lived in Bursa for a certain period of time. The poets in Tezkire are listed according to the elifba order. Most of the information that Mehmed Şemseddin Efendi conveys in the work is based on direct testimonies. From time to time, he makes remarkable transfers about the

* Hakkında etraflı bir değerlendirme yazısı bulunmayan *Ezhâr-ı Şemsî*'ye dair daha önce, Mustafa Kara tezkiredeki sekiz şaire değindiği iki kısa yazı kaleme almıştır: Mustafa Kara (2018). "Bursa'nın Son Tezkiresi: Ezhâr-ı Şemsî". *İpek Dili*, (16): 4. Mustafa Kara (2018). "Bursa Şairleri ve Şemseddin Ulusoy". *İpek Dili*, (17): 4. Diğer bir çalışma ise tarafımızdan sunulan ve tezkiredeki Halvetî-Mısrî şairlerin değerlendirildiği bir bildiri metnidir: OlcaY Kocatürk (2019). "Niyâzî'nin Yolunda: Ezhâr-ı Şemsî ve Halvetî-Mısrî Miras". *Niyâzî-i Mısrî Dönemi ve Tesirleri Sempozyumu Bildirileri*, Ed. Mustafa Efe-OlcaY Kocatürk. Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları. 185-192. Bu çalışma, o bildirin epeyce genişletilmiş hâlidir.

** Arş. Gör., Bursa Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk-İslâm Edebiyatı Ana Bilim Dalı.
e-posta: okocaturk@uludag.edu.tr

poet he tells or about some customs that have been forgotten in Bursa, the places whose faces have changed and the memories that have disappeared. In this respect, Ezhâr-ı Şemsî has a rich content in terms of both the history of poetry and the history of the city.

This study focuses on tezkires, one of the main sources of general historical research and Ottoman poetry. In this study, firstly biography will be mentioned and then Mehmed Shamsaddin Efendi who wrote one of the last examples of Ottoman tezkire tradition and his tezkire called Ezhar-ı Shamsî will be discussed.

Key words: Biography, tezkire, poets from Bursa, Mehmed Shamsaddin, Ezhar-ı Shamsî

Giriş

Bu gün olayların ve olguların odağında ne varsa, dün de o vardı. İnsan nasıl bu gün hem eylemin asıl öznesi hem de yine eylemin en çok ilgi duyduğu nesne ise, dün de öyleydi. Geçmişten bu güne insanın izini süren, onu arayan bütün çalışmalar, insanın aranışı olduğu kadar insanın arayışı olarak da tecelli edegeldi. Tarih dün yaşanan bir hayattı; ama bu gün artık uzanılmak istenen bir mesafe. Bu güne ait olmayan hiçbir şey, hayatın canlı bir parçası olamaz. Tarih olgusuyla perdesiz bir biçimde yüz yüze gelmek, içinde bulunduğumuz zamandan kalkıp tecrübe edebileceğimiz bir hâl değildir. Fakat bu bizi büsbütün bir kayba mahkûm etmez. Zira tarihle aramızdaki mesafe, bazen anlam için ihtiyaç duyulan genişliği ve açıklığı bize sağlayacak bir işlev üstlenebilir.

İnsanın göz ardı edilmemesi, sözünü ettiğimiz işlevin canlı kalması yolunda temel bir gereklilik olarak durmaktadır. Çünkü yeniden söylemek gerekirse, tarih bilimi (bilim olup olmadığı tartışmaları bir yana), bu gün artık burada olmayanı irdeleyen bir metinler dünyasıdır; bu yönüyle metinlerarası, dilsel bir kuruluştur (Jenkins 1997: 19). Bu nokta, tarihi inşa eden özne olarak insanın hesaba katılması gereğinin en güçlü biçimde açığa çıktığı yönlerden birini oluşturur; insanın insana yöneldiği bir alanı.

İnsanın tarihteki insana uzanmasını mümkün kılan en önemli kaynaklardan biri, kuşkusuz biyografik eserlerdir. Biyografi taşıdığı önemin yanı sıra, ciddi ve özenli hareket edilmesi gereken de bir alandır. Küllî tarihin bir parçası olarak, kendi yöntemini, gereklerini ve sınırlarını dayatan güç bir daldır (Halkin 2000: 61). Türkçede daha çok “isim ve unvan verme, tanımlama, özet hâlinde sunma” gibi anlamları içeren *terceme* ya da *terceme-i hâl* sözleriyle karşılanan bu türün (Ahatlı 2011: 483) bir de özel birimleri, alt dilimleri vardır. Bu alanın Türk kültür ve yazı hayatındaki yaygın türlerinden biri ise şüara tezkireleridir. Şairlerin hayatı üzerine eğilen bu eserler, insanın merkezî konumunu teslim edencesine, sanatın kaynağındaki insanı sanata, kitabın sahibi olan yazarı da esere önceleyen bir tutum içinde kaleme alınırlar (İsen 2010: 24).

Tezkire yazarları yaygın olduğu üzere yatay (mekâna dayalı) sınırlandırmalara gitmeden, herhangi bir zaman aralığını çerçeve kabul edebildikleri gibi, daha az örneği görülen biçimiyle mekânı (şehri) sınırlayıcı bir düzlem olarak alıp, zamanı serbest bırakma yolunu da benimseyebilirler. *Semâhâne-i Edeb* gibi kimi örnekler

ise, belli bir zümreye bağlı şairleri anlatmayı amaç edinir (Bkz. Ali Enver 2010). Belirli bir şehrin şairlerini derleyen son dönem tezkire örnekleri arasında, Bursa Mısırî Dergâhı son şeyhi Mehmed Şemseddin (Ulusoy) Efendi'ye ait *Ezhâr-ı Şemsî* de yer almaktadır. Bizim bu çalışmamız da genel bir bakışla Mehmed Şemseddin Efendi'ye ve daha özel bir dikkatle *Ezhâr-ı Şemsî* üzerine eğilmeyi amaçlamaktadır.

1. Şair, Tarihi ve Bursa Mısırî Dergâhı Son Şeyhi Mehmed Şemseddin (Ulusoy) Efendi

1.1 Hayatı

Mehmed Şemseddin Efendi'nin hayatı hakkındaki birincil kaynak, yine kendisidir. Bursa Mısırî Dergâhı'nın tarihçesini ve onda posta oturmuş bütün meşayihın biyografilerini ayrıntısıyla içeren *Gülzâr-ı Mısırî* adlı eserinin son bölümünde, son şeyh olması itibarıyla kendi otobiyografisini de yazar (*Gülzâr-ı Mısırî* 1912: 568-575). Mustafa Kara bu otobiyografiden hareketle bir makale kaleme almıştır (Kara 1991: 99-105). Yine Mustafa Kara, Şemseddin Efendi'yle ilgili hazırladığı başka bir çalışmada, onu bizzat tanıyan dostlarının görüş ve anılarını bir araya getirmiştir (Kara 2016). Bu temel kaynaklardan hareketle özetlemek gerekirse, Mehmed Şemseddin Efendi'nin hayatı ana çizgileriyle şöyledir:

Mehmed Şemseddin Ulusoy, 1283 (1867) tarihinde Bursa'da doğar ve bizzat düşürdüğü bir tarihle kendi doğum yılını şöyle kesinler (Efe 2018: 14):

*Velâdet târihim Şemsî ne hoş ni 'me't-tesâdiiftür
Gelirken âleme rûhum muhibb-i Âl-i Beyt geldi 1283*

İlkokulu mahallesindeki Şeker Hoca Mektebi'nde tamamlar. Aynı zamanda 7-8 yaşlarına geldiğinde Kur'an hafızı da olmuştur. Çocukluk yıllarında babasıyla birlikte Aydın, İzmir gibi şehirleri dolaştıktan sonra, Bursa'ya dönüp orta dereceli eğitimini bitirir. Bu süreçte babası İsmail Efendi'den de çeşitli alanlarda dersler almıştır. Tarikatının usûl ve erkânını ise Atinalı Ali Rıza Efendi Dergâhı şeyhlerinden Mustafa Lütfullah Efendi'nin terbiyesinde öğrenmiştir.¹

Mehmed Şemseddin Efendi'nin Bursa Mısırî Dergâhı'na postnişin olması ise 1310 (1893) yılının başlarında gerçekleşir. Bundan sonra kendisinin çok çeşitli görev ve konumlarda bulunduğunu görüyoruz: Pınarbaşı İzzeddin Camii'nde hatiplik, Tarih Encümeni Üyeliği, Meşayih Meclisi Üyeliği, Donanma Cemiyeti Üyeliği, Cihat Komisyonu Üyeliği, Kütüphane Tetkik ve Teftiş Memurluğu, Bursa Halkevi'nde şube şefliği.

Şemseddin Ulusoy'un dört ayrı evliliği olmuştur. İkinci eşinden doğan üç çocuğundan ilkini sekiz yaşlarındaiken, eşini de son çocuğunun doğumundan kısa

¹ Lütfullah Efendi'nin, piri Niyâzî-i Mısırî'nin hayatını ve hatıralarını hoş bir üslûpla anlattığı bir eseri için bkz. Mustafa Lütfî Efendi, (*Bir Mısırî Şeyhinin Kaleminden*) *Hazret-i Niyâzî-i Mısırî*. İstanbul (2013): Revak Yayınevi.

bir süre sonra kaybeder ve ardından küçük oğlu da öte âleme göçer. Daha sonra yaptığı iki evlilikten ise beş çocuğu dünyaya gelmiştir.

Bu gün yerinde postane binası bulunan Mısrî Dergâhı başta olmak üzere, Şemseddin Efendi'nin Bursa'daki birçok tekke için fedakârca çabaları ve samimi hizmetleri olmuştur. Kendisine Mısrîyye yolunun ulusu olan Niyâzî-i Mısrî hazretlerinin kabrini ziyaret de nasip olan Şemseddin Efendi, tedavi için bulunduğu İstanbul'dayken 1936 yılında vefat eder (İbnü'l-Emin 2013: 2267). Vasiyeti gereği Merkez Efendi Kabristanı'na, Niyâzî-i Mısrî'nin kardeşi Ahmed Efendi'nin yanı başına defnedilir (Tatçı-Öztürk 2012: 135).

1.2 Eserleri

Mehmed Şemseddin Efendi'nin, sağlığındaiken Bursa'nın çeşitli dergâhlarına, mezarlıklarına çokça hizmetleri geçtiği en başta hayatıyla ortadadır. Ama asıl zaman çizgisi boyunca sönmeden ışımaya devam eden hizmeti, Bursa'nın neredeyse taşına toprağına kadar dökümünü verdiği, her köşesiyle tanıklıklarını kayda aldığı eserleridir². Kendisi de şair olan ve iki dîvân edecek çapta şiiri bulunan Şemseddin Efendi, mevcudu altmışı bulan kitaplarını, örneği pek görülmeyen bir biçimde her bir beytinde isimlerini verip niteliklerini belirterek şiirleştirmiştir. Bu şiir Şemseddin Efendi'nin hem *Eş'âr-ı Şemsî* adlı dîvânında “Âsârımın Esâmîsini Mübeyyin Manzûmedir” başlığıyla (Efe 2018: 24-31), hem de *Diyâr-ı Şemsî* namındaki eserinde “Manzûme-i Âsâr” adıyla kayıtlı bulunmaktadır. Yine arşivci hassasiyetinin vardığı dereceyi belgeleyen bir tutumla, bu şiirinde sıraladığı eserlerinin içeriklerine dair yukarıda adı geçen iki eserinde de ayrıca özet bilgiler de vermiştir.

Bütün bu kayıtlar sayesinde Mehmed Şemseddin Efendi'nin eserlerinin sayısı, isimleri ve bunların hangi konulardan bâhis olduklarıyla ilgili herhangi bir belirsizlik bulunmamaktadır. Ancak ne yazık ki aynı açıklık, bu gün bu eserlerden ne kadarının mevcut ve sağlam olduğu bahsi için geçerli değildir. Bununla birlikte, nüshasının günümüzde var olduğu tarafımızdan bilinenlere, varsa hakkında yapılmış/yapılan çalışmaları da belirtmek suretiyle işaret edilerek, bütün eserlerinin isimleri ve konuları, müellifin kendi ifadelerinden hareketle ve özetle şöyle sıralanabilir:³

Manzum Eserleri:

² Mehmed Şemseddin Efendi'nin bu güne ulaşan eserlerinin asılları Bursa'da, Ahmet Ö. Erdönmez'e ait şahsi koleksiyonda bulunmaktadır. Henüz tam sayısı ancak muhafızına malûm olan bu külliyattan, üzerinde çalıştığımız *Ezhâr-ı Şemsî* başta olmak üzere bu makalede adını verdiğimiz ve yararlandığımız bütün eserlere ait kopyaları, sözü geçen koleksiyondan temin eden ve böylece bizim de *Ezhâr-ı Şemsî*'nin müellif nüshasının varlığından haberdar olmamızı ve üzerinde çalışma yapmamızı mümkün kılan, değerli hocam Prof. Dr. Mustafa Kara'dır.

³ Hazırlayanın ismini vermeden üzerinde çalışma yapılmakta olduğunu belirttiğimiz bütün eserler, Mustafa Kara ve/veya çalışma arkadaşları tarafından yeni harflere aktarılmaktadır.

(1) *Bâzâr-ı Şemsî*: Nasihat içerikli birçok mısra, beyit ve kıtanın derlendiği, seçki niteliği taşıyan bir eserdir. 1344 (1925-1926) tarihinde tamamlanmıştır.

(2) *Efkâr-ı Şemsî*: “Ey bedraka-i râh-ı Hudâ Hz. Haydar” mısraıyla başlayan, Hz. Ali hakkında bir medhiyedir. 1343 (1924-1925) tarihinde yazılmıştır.

(3) *Esmâr-ı Şemsî*: Bu da Hz. Ali hakkında yazılmış bir medhiye olup, 1343 (1924-1925) tarihinde kaleme alınmıştır. İlk mısraı, “Bütün esmâya mazharsın aceb nûr-ı Hudâ’sın sen” şeklindedir.

(4) *Eş’âr-ı Şemsî*: Türkçe şiiirlerden oluşan müretteb bir dîvândır. 1345 (1926) yılında son hâlini almıştır.⁴

(5) *Gam-güsâr-ı Şemsî*: Bursa Ulucamii hakkında 45 beyitlik bir manzumedir. 1345 (1927) yılında yazılmıştır.⁵

(6) *Güftâr-ı Şemsî*: Bu eser, *Sırru’l-esrâr*, *Nûru’l-envâr*, *Şemsü’l-ahyâr*, *Necmü’l-eshâr*, *Medhu’l-ebrâr*, *Feyzü’l-ekzâr*, *Dürrü’l-ebhâr* adlarındaki 7 manzumeden oluşan diğer bir dîvândır. Telif tarihi 1346 (1927)’dir.⁶

(7) *Hamse-i Ebrâr-ı Şemsî*: *Mesârr-ı Şemsî*, *Nigâr-ı Şemsî*, *Müşk-bâr-ı Şemsî*, *Nisâr-ı Şemsî*, *Bahtiyâr-ı Şemsî* adlarını taşıyan, sırasına göre Hz. Peygamber, Miraç, Hz. Ali, Hz. Fâtıma ve Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin hakkında yazılmış manzumelerden oluşan 5 ayrı eserdir. 1344 ilâ 1345 (1925-1927) tarihleri arasında yazılmışlardır.⁷

(8) *İftihâr-ı Şemsî*: Ehl-i Beyt hakkında nazil olan 44 ayet-i kerime ile 110 hadis-i şerifin ve Hz. Ali’ye ait 110 sözün tercümelerini içeren bir eserdir. İçinde birçok medhiye ve na’tın da yer aldığı eserde, İslâm’da tefrikaya yol açan hâller ve sebepler üzerine değerlendirmeler de mevcuttur. 1334 (1915-1916) tarihinde yazılmıştır.

(9) *İhtiyâr-ı Şemsî*: Müellifin, eski şairlerin şaheser mertebesinde gördüğü şiiirlerine yapılmış tahmislerin yazılı olduğu bir eserdir. 1344 (1925-1926) tarihinde tahrir edilmiştir.

(10) *İzhâr-ı Şemsî*: Mutaassıpların reddine dair, 1313 (1895-1896) tarihinde yazılmış bir manzumedir.

(11) *İzmâr-ı Şemsî*: Şer’î ve fennî 300’ü aşkın soru içeren 108 beyitten ibaret bir manzumedir. Yazım yılı 1345 (1926)’tir.

⁴ Bu eser doktora tezi olarak hazırlanmıştır. Bkz. Mustafa Efe, (2018). *Mehmed Şemseddin Ulusoy’un Eş’âr-ı Şemsî Adlı Dîvânı*. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bursa.

⁵ Bu manzume daha önce yayımlanmıştır. Bkz. Mustafa Kara (2011). *Bursa’da Dinî Kültür*. Bursa: Emin Yayınları. 129-135.

⁶ Eser hakkında yazılmış bir makale için bkz. Mustafa Efe (2018). “Mehmed Şemseddin Ulusoy’un *Güftâr-ı Şemsî Adlı Dîvân-ı*”. *TYB Akademi Dergisi* (24): 165-182.

⁷ Eser yayımlanmıştır. Bkz. Mustafa Kara (2007). *Mevlid*. Bursa: Uludağ Yayınları.

(12) *Murgzâr-ı Şemsî*: Müellifin 1299 (1881-1882) tarihinden itibaren derlediği gerek Arapça gerekse Türkçe ilâhî, gazel ve kasidelerden oluşan bir mecmuadır.

(13) *Mûsikâr-ı Şemsî*: Müellifin 1300 (1882-1883) tarihinden itibaren derlediği Arapça ve Türkçe ilâhîler ile hastalıklara yönelik çeşitli dua ve ilâçlar hakkındaki küçük bir mecmuadır.

(14) *Şâhvâr-ı Şemsî*: Müellif tarafından 1304 (1886-1887) tarihinden başlayarak derlenen hacimli bir mecmuadır. İçinde Türkçe, Arapça, Farsça seçme ilâhîler ile müellifin kendine ait bazı manzumeleri bulunur.

Mensur Eserleri:

(1) *Âsâr-ı Şemsî*: Ruhun ölümden sonraki durumundan ve inkârı mümkün olmayan bazı olağanüstü olaylardan bahseder. 1344 (1926) tarihinde telif edilmiştir.⁸

(2) *Bahâr-ı Şemsî*: Bu eserde, tekkesi olmayan Bursalı meşayih ile Bursa vefeyatlarının sonuncusu olan *Gülzâr-ı İrfân*'ın 1263 (1847) yılındaki telif tarihinden sonra Bursa'da yaşamış ulemâ, şuarâ ve bazı eşrafın hayat hikâyeleri anlatılır. Tamamlandığı sene 1353 (1935)'tür.⁹

(3) *Behre-dâr-ı Şemsî*: Vâridât türünde bir eserdir. 1337 (1918-1919) tarihinde kaleme alınmıştır.

(4) *Bergüzâr-ı Şemsî*: Çeşitli zamanlarda yazılmış dinî-tasavvufî ve içtimai konulardaki birçok makalenin bir araya getirilmesiyle oluşan bir eserdir. 1334 (1915-1916) tarihinde son hâlini almıştır.

(5) *Bîdâr-ı Şemsî*: Müellifin başından geçen, adalet ve terakki vesilesi olabilecek bir hatıradan ibarettir. 1345 (1926-1927) tarihli bir eserdir.

(6) *Cûybâr-ı Şemsî*: Hz. Peygamber'in risaletini inkâr edenlere karşı akli ve nakli delillerle mukabele eder mahiyette, 1344 (1926) tarihli bir eserdir.¹⁰

(7) *Çesmesâr-ı Şemsî*: İbret sebebi olan bazı olaylardan bahseden bir eserdir. 1332 (1913-1914) tarihinde yazımına başlanmıştır.

(8) *Devvâr-ı Şemsî*: Yerleri bilinen veya bilinmeyen 83 adet Bursa medreselerini anlatan bir eserdir. 1348 (1929-1930) yılında kaleme alınmıştır.

(9) *Dil-dâr-ı Şemsî*: Müellifin, Hz. Mısırî'nin kabrini ziyaret etmek üzere yedi kez gittiği Limni'ye seyahatlerini hikâye ettiği ve yolculuk sırasında çeşitli

⁸ Arzu Meral tarafından, *Hakikatperest Olalum* başlığı altında derlenip kitaplaştırılan dört risaleden biri olarak günümüz harflerine aktarılmıştır. Kitap 2019 yılında Revak Yayınevi'nce neşredilmiştir.

⁹ Yeni harflere aktarılmış olup basım aşamasındadır.

¹⁰ 2019 yılında yayımlanmıştır. Bkz. Meral, *age*.

şehirlerde tanıştığı birçok ulema ve meşayih hakkında bilgi verdiği eseridir. 1347 (1929) yılında kaleme alınmıştır.¹¹

(10) *Dil-figâr-ı Şemsî*: Hz. Ali'yi lekelemek kastıyla ortaya atılmış birtakım rivayetlerin akli ve nakli yollarla reddine dair bir eserdir. 1345 (1926) yılında yazılmıştır.¹²

(11) *Diyâr-ı Şemsî*: Bursa tarihinin çok yönlü olarak anlatıldığı bir eserdir. 1351 (1933) yılında telif edilmiştir.¹³

(12) *Esrâr-ı Şemsî*: Mısıriyye yolunun usûl ve erkânına dair soru ve cevaplar içeren ayrıntılı bir tarikat-nâmedir. 1328 (1910-1911) tarihinde telif edilmiştir.

(13) *Envâr-ı Şemsî*: Hz. Hüseyin için tutulan mateme karşı itirazkâr tavır takınan birinin makalesine yönelik yazılmış bir reddiyedir. 1344 (1925-1926) tarihinde kaleme alınmıştır.

(14) *Ezhâr-ı Şemsî*: Üç yüz sekiz adet Bursalı şair hakkında biyografik bilgi verilen bir şuara tezkiresidir. Eser 1353 (1934) tarihinde son hâlini almıştır.¹⁴

(15) *Gam-hâr-ı Şemsî*: Birçoğu Bursa'da cereyan etmiş tuhaf vakalardan ve kıssalardan ibarettir. 1350 (1931-1932) tarihinde derlenmiştir.

(16) *Gûşvâr-ı Şemsî*: Kadınlara yönelik nasihatler içeren vecize değerindeki cümlelerden oluşan bir kitaptır. 1335 (1916-1917) tarihinde yazılmıştır.

(17) *Gülzâr-ı Mısrî-i Şemsî*: Niyâzî-i Mısrî hazretlerinin hâl tercümesi, menkıbeleri ve torunları ile halifelerine dair yazılmış bir kitaptır. Eserin son şeklini aldığı tarih 1333 (1915) yılıdır.¹⁵

(18) *Hâksâr-ı Şemsî*: Bursalı meşhurların türbe ve kabirlerine dair 1349 (1930) yılında kaleme alınan bir eserdir.¹⁶

(19) *Hoş-güvâr-ı Şemsî*: Ebced değerleri birbirine denk düşen kelimeler hakkındadır. Telif tarihi 1349 (1930-1931)'dur.

(20) *İktiyâr-ı Şemsî*: Başta 1 ilâ 12 arasındakiler olmak üzere, müellifin sayılara dair bir eseridir. Tek olup ikisi olmayan unsurlar, çift olanlar vb... Eserin telif senesi 1347 (1929)'dir.

¹¹ Eser hakkında ilkin bir makale kaleme alınmıştır. Bkz. Yusuf Kabakçı (2008). "Bursalı Mutasavvıf Tarihçi Mehmed Şemseddin Efendi ve Seyahatnamesi *Dildâr-ı Şemsî*". Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (1): 263-282. Daha sonra ise Prof. Dr. Mustafa Kara tarafından *Şeyh Mehmed Şemseddin Mısrî/Niyâzî-i Mısrî'nin İzinde Bir Ömür Seyahat Dildâr-ı Şemsî* künyesiyle yayıma hazırlanmış ve 2010 ile 2016 yıllarında Dergâh Yayınları'na iki ayrı baskısı yapılmıştır.

¹² 2019 yılında yayımlanmıştır. Bkz. Meral, age.

¹³ Eser üzerine Betül Tarakçı bir doktora tezi hazırlamaktadır.

¹⁴ Makalemizin de odağını oluşturan bu eser, yayıma hazırlanmaktadır.

¹⁵ Eser, basım aşamasındadır.

¹⁶ Eser, yayıma hazırlanmaktadır.

(21) *Izbâr-ı Şemsî*: 1283 (1866-1867) tarihinden sonra cereyan etmiş doğum, ölüm gibi günlük olayların ve meşhur bazı vakıaların kaydedildiği bir eserdir. 1305 (1887-1888)'te tamamlanmıştır.

(22) *Iztrâr-ı Şemsî*: İctimai hayatta görülen bazı usûlsüzlüklerin konu edildiği bir eserdir. 1347 (1929) yılında telif edilmiştir.

(23) *İctisâr-ı Şemsî*: Dinî hükümlerin içtimai hayatta ahlâkı temin etmesi bakımından onlara uymanın gereğini anlatan bir eserdir. 1350 (1931-1932) tarihli bir kitaptır.

(24) *İğbirâr-ı Şemsî*: Çekememezlik yüzünden kudemadan bazı zatların aleyhinde yazı yazıp söz söyleyen kimselere yönelik bir reddiyedir. Yazılış tarihi 1344 (1926)'tür.¹⁷

(25) *İğtirâr-ı Şemsî*: İslâm'ın yüceliği ve kaidelerine uymanın maddi manevi faydaları hakkında, 1352 (1933-1934) tarihinde yazılmış bir eserdir.

(26) *İhtâr-ı Şemsî*: Eski devir ile yeni devrin mukayese edildiği bir kitaptır. Yazım tarihi 1345 (1926-1927)'tir.

(27) *İnkisâr-ı Şemsî*: Hz. Ali'nin aleyhinde yazılmış eserler hakkında bir reddiyedir. Tamamlandığı sene, 1326 (1908)'dir.

(28) *İntizâr-ı Şemsî*: Çeşitli türbelerden, evliyanın diktiği ağaçlardan, hamamlardaki kurnalardan vb. medet ummanın kökenindeki dinî ve millî saikleri inceleyen bir eserdir. 1349 (1930-1931) tarihinde kaleme alınmıştır.

(29) *İ'tikâr-ı Şemsî*: Birbirine karışmış, ayırması neredeyse mümkün olmaktan çıkmış ihtilâflı söz ve konulardan bahseder. 1347 (1929) yılında tamamlanmıştır.

(30) *İ'tikâr-ı Şemsî*: Bir Hıristiyan tarafından İslâm'ın aleyhinde yazılan esere bir reddiyedir. Yazım tarihi 1348 (1929) senesidir.

(31) *İ'timâr-ı Şemsî*: Bursa Ulucamii'nin tarihçesi ve içindeki yazılar hakkında, 1347 (1929) yılında son hâlini almış bir eserdir.

(32) *İ'tisâr-ı Şemsî*: Tekkesinin selâmlık ve harem dairelerine numara olarak verilen 4 ile 6 sayılarından müellifin çıkardığı on dokuz ayrı mânâ hakkındadır. Bu eseri 1349 (1930-1931) tarihinde kaleme almıştır.

(33) *İ'tizâr-ı Şemsî*: Niyâzî-i Mısırî'ye ait "İlm-i bahr-i vücûd asdâf anun dür-dânesiyem ben" matla'lı nutk-ı şerife yapılan muhtasar bir şerhtir. 1345 (1926-1927) tarihinde kaleme alınmıştır.

(34) *Karâr-ı Şemsî*: Bursa'daki mezarlıklarda medfun bulunan meşhur zatların yer ve künye bilgilerine değinen, 1341 (1922-1923) tarihli bir eserdir.

¹⁷ 2019 yılında yayımlanmıştır. Bkz. Meral, *age*.

(35) *Medâr-ı Şemsî*: Müellif tarafından bizzat yapılmış incelemelerle, Bursa'daki mamur veya harap 200'den fazla cami ile mescidin kitabeleri, genişlik ve uzunluk ölçüleri gibi yönleriyle anlatıldığı eserdir. 1348 (1929) senesinde yazılmıştır.¹⁸

(36) *Misbâr-ı Şemsî*: Müellifin bazı zatlar için söylediği vefat tarihlerini içerir. 1349 (1930-1931) tarihinde derlenmeye başlanmıştır.

(37) *Mi'yâr-ı Şemsî*: Müellifin tedkik ettiği çeşitli eserlerdeki dinî hurafelere ve tarihleri bakımından çelişkili bilgilere dair tashihlerinin yer aldığı bir eserdir. 1332 (1913-1914) tarihinde telif edilmiştir.

(38) *Rûze-dâr-ı Şemsî*: Çoğu ramazanla ilgili fıkralar barındıran ve müellifin 1350 (1931-1932) yılının Ramazan ayında teravîh kıldığı camileri saydığı şiirin de bulunduğu bir eserdir.

(39) *Sâzkâr-ı Şemsî*: Fıkra ve latifelerden oluşan bir kitaptır. 1350 (1931-1932) tarihinde telif edilmiştir.

(40) *Üstüvâr-ı Şemsî*: Ahiretin varlığının tartışıldığı bir kitaba reddiye olarak yazılmıştır. 1348 (1929-1930) tarihli bir eserdir.

(41) *Yâdigâr-ı Şemsî*: Bursa'da faaliyet yürütmüş 66 tekmeden gelip geçen meşayihın hayat hikâyelerini içerir. Eserin telifi 1330 (1912) yılında tamamlanmıştır.¹⁹

(42) *Zülfikâr-ı Şemsî*: Dine, Kur'an'a, Hz. Peygamber'e dair ve Allah'ın varlığını inkâr yolunda sözler sarf eden bir kısım gazetecilere bir reddiye olup, gerçek hürriyet, terakki ve vatanperverliğin ne olduğunu ele alan bir eserdir. 1346 (1927) senesinde telif edilmiştir.

2. Zincirin Son Halkası: Bursalı Şairler Tezkiresi *Ezhâr-ı Şemsî*²⁰

2.1. Nüsha ve Tertip Özellikleri

Mehmed Şemseddin Efendi'nin kendi el yazısıyla ve rika hattıyla kaleme aldığı *Ezhâr-ı Şemsî* adlı tezkiyenin bu çalışma için yararlandığımız kopyası, eserin müellif nüshasından çoğaltılmış dijital bir örneğidir. Bu sebeple, çalışılan nüshaya ilişkin yapılacak değerlendirmelerle bizzat müellif nüshasının çeşitli özellikleri ortaya serilmiş olacaktır. Buna göre eser, Şemseddin Efendi tarafından varak/yaprak temelli olarak değil sayfa düzenine göre numaralandırılmıştır ve toplam sayfa sayısı 257'dir. 257 numaralı sayfada bir hatime bulunduğu için eserin bu sayfayla birlikte son bulunduğu üzerinde bir kuşku yoktur.

¹⁸ Eser, yayıma hazırlanmaktadır.

¹⁹ Bu eser 1997 yılında yayımlanmıştır. Bkz. Mehmed Şemseddin. *Yâdigâr-ı Şemsî/Bursa Dergâhları*. Haz. Mustafa Kara-Kadir Atlansoy. Bursa: Uludağ Yayınları.

²⁰ *Ezhâr-ı Şemsî*'den alıntı yapılan yerlerde kitabın ismi "*Ezhâr*" şeklinde kısaltılarak gösterilecektir.

Öte yandan, nüshadaki sayfaların bir kısmı boş olduğundan eserin hacminin 257 sayfayı bulduğu söylenemez. Sayıları sekize ulaşan bütün bu sayfaların boş kalması, görebildiğimiz kadarıyla müellifin bütün harflere ait başlıkları sağ taraftaki sayfaya (yaprağın b yüzüne) denk getirme kastından doğan bilinçli bir atlamadan kaynaklanmaktadır. Kaldı ki bu boş sayfaların bulunduğu bölümlerde içerik bakımından bir kopma veya anlatımda herhangi bir düşüklük göze çarpmaz. Eldeki nüshayla ilgili asıl eksiklik, kimi sayfaların hiç bulunmayışıdır. Eserin ayrı ayrı yerlerine ait bu eksiklerin yekûnu yirmi iki sayfaya erişir.²¹ Ayrıca alfabetik düzene göre oluşan bölüm başlıklarının, se (ث) ile dâd (ض) harfleri dışında hep sayfa başlarında yazılması, bunun yanı sıra şair adlarının yazılı bulunduğu alt başlıklarda da bu tutumun sıklıkla geçerli kılınmaya çalışılmasından dolayı, sayfalar kendi arasında hacim yönünden tutarsızlık gösterir. Satır sayısı on sekizi bulan sayfalar olduğu gibi, bir iki satırdan ibaret sayfalar da mevcuttur.

Defter hâlinde tertip edilen eserin bütün sayfalarına kurşun kalemle cetvel çekilmiştir. Başlıklar siyah mürekkeple ama daha kalın uçlu bir divitle yazılmıştır. Belirgin kılınmak için başlıklarda daha büyük bir ebadın yanı sıra sülüs hattının tercih edildiği görülür. Yukarıda değinildiği üzere “se” ile “dâd” harfi dışındaki bütün başlıklar sağ yanda kalan sayfaların başındadır. Eserde bir tek elif harfine ait bölümün başlığı bulunmaz. Yine p (پ) harfine ait başlığın önce unutulduğu, ancak sonradan şairin isminin üst bitişiğine ve cetvel çizgisinden epeyce taşırarak yerleştirildiği anlaşılmaktadır. Bunların aksine eserde t (ت) maddesi altında herhangi bir şair kaydedilmediği hâlde, bu var olmayan bölüm için başlık atılmıştır.

Nüshanın zahriye sayfasında eser ve yazar ismi ile yazım tarihi bilgileri yer alır. Bu ilk sayfayı altı sayfalık bir fihrist ve iki sayfalık bir mukaddime izler. Sebeb-i telif niteliği taşıyan bu mukaddimedede, bir şiir ve şehir âşığı olan Mehmed Şemseddin Efendi'nin bu iki sevdasından ne tür bir ilham aldığı ve onun kültür arkeoloğu yönü ile şair mizacını müellif kimliğinde buluşturan bir eser vücuda getirme kararına nasıl yöneldiğini görürüz:

Fakîr de hâlîme göre “hubbû'l-vatan min'el-îmân” muktezâsınca, şu belde-i mübâreke de bulunan ba'zı meşâhîrin terâcim-i ahvâlini yazmak ârzûsunda bulundum. “Yâdigâr-ı Şemsî” nâmıyla bir eser vücuda getirdim. Fakat bu sırf tekâyâyâya münhasırdır. Bir tekkenin ibtidâ-yı inşâsından hâl-i hâzıra kadar gelen geçen zevâtın terceme-i hâlinden bâhistir. Bir de “Gülzâr-ı Mısri” yazdım. Bu da ancak Hazret-i Mısri Efendime, evlâdlarına, hulefâsına mahsûstur.

Bu def'a da gerek maskat-ı re'si olup ister Bursa'da medfûn olsun, gerekse hâricde vefât etmiş olsun ve gerek hâricden gelip de Bursa'da vefât etmiş bulunsun, hâsılı Bursa'ya ta'alluku olan bulabildiğim kadar şu'arânın terceme-i hâllerini yazmak ârzûsunda bulundum. Hâlbuki tezâkir-i şu'arânın ekserîsi birer isim birer de gazel veyâhud birer beyitten ibâret yazmışlar. Ne târîh-i vefât ve ne de medfeni yazmamışlar. Olsa da pek cüz'î.

²¹ Eksik olan sayfalar şunlardır: 64, 68, 86, 88, 104, 144, 145, 146, 162, 163, 170, 171, 172, 173, 216, 220, 221, 222, 223, 248, 254, 255.

Her ne ise, Fakîr mümkün mertebe arayarak ne kadara kadar muvaffak oldumsa işte cem' edip bir tezkiretü's-şu'arâ-i Bursa vücûda getirmek istiyorum ve ismini de Ezhâr-ı Şemsî diyorum. Muvaffakiyet Allah'tan, çalışmak benden...

Mehmed Şemseddîn el-Mısri

*26 Şa'bân 1344/8 Receb-i Şerîf 1353 (11 Mart 1926/17 Teşrînievvel 1934)
(Ezhâr: 8-9)*

Görüldüğü üzere eserin kabaca tertip edildiği zaman ile son hâlini aldığı tarih arasında yaklaşık sekiz yıllık bir süre bulunmakta ve bu son tarih de müellifin ömrünün zemherisine denk gelmektedir. Bir bakıma bu eser, hem yazarın hayat serüveninde hem de Bursa tezkireleri tarihinde bir akşam kızılığının resmidir. Fakat müellif önceki eserlerinde olduğu gibi *Ezhâr-ı Şemsî*'de de olabildiğince titiz bir tutum sergilemiş, hattâ aşağıda verilen hatime bölümünde de görüleceği gibi tarih bilgilerini, zamanı anlara kadar inceltme hassasiyeti içinde kaydetmiş, onun da ötesinde esere başlama ve bitiş zamanını ayrıntısıyla vermekle dahi yetinmeyerek, hangi gün hangi sayfaları yazdığını da eser içindeki ilgili sayfalarda belirtmiştir.

Son olarak, müellifin *Ezhâr-ı Şemsî*'ye hitam verdiğini belirten sözlerinden oluşan hatime bölümü şöyledir:

Bi-lutfihî te'âlâ işbu eserimin kâfiye üzere ve kîdem i'tibârıyla aslından tebyîzi tam iki buçuk ayda bitti. Arada epeyce râhatsızlıklar geçirdim. Cenâb-ı Hakk'ın 'inâyetiyle 1353 senesi Ramazân-ı Şerîf'inin yirmi üçüncü ve hicrî târîh-i şemsînin 1313 Kânunevvelinin on yedinci ve mîlâdi 1934 senesi Kânunievvelinin otuzuncu pazar günü sâ'at ona on beş dakîka kalarak ikindi ezânı okunurken ikmâl edildi. Elhamdülillâhi hâzâ min fazli Rabbî. Üç yüz beş kadar şâ'ir buldum. Benim bilemediğim daha ne kadar vardır kim bilir! Çünkü tezâkir-i şu'arânın hepsini göremedim. Fakîr bu kadar yazdım. Daha ziyâde bulabilenlere teşekkür ederim. Vâki' olan zühûl ve sehv ve hatâmın da 'afvını dilerim.

Ve salli ve sellim 'alâ eşrafi nûri cemî'i'l-enbiyâ'i ve'l-mürselîn ve âlihîm ve ashâbihîm ecma'în. Velhamdülillâhi rabbi'l-âlemîn.

23 Ramazân 1353

*El-Fakîr Mehmed Şemseddîn el-Mısri ibn eş-Şeyh İsmâîl Nazîf ibn eş-Şeyh Ahmed Şemseddîn ibn eş-Şeyh Mehmed Zeynelâbidin ibn eş-Şeyh Ahmed Nimeî ibn eş-Şeyh Ali ve ibn eş-Şeyh Mehmed Sahfî el-Halvetî el-Kâdirî es-Sa'dî an hulefâ'i Hazret-i Mısri en-Niyâzî kaddesallâhü sirrahümü'l-âli.
(Ezhâr: 257)*

2.2 Biyografik Değeri ve Kapsamı

Ezhâr-ı Şemsî, Latifi'den beri Türk tezkireciliğinde yaygın ve baskın bir tarz olan harf sırasına dayalı dizgi yöntemine (İpekten 2002: 13) göre hazırlanmıştır. Eserde aynı harf başlığı altında yer alan şairler ise kendi içinde “kıdem itibarıyla” sıralanır. Bu yönüyle *Ezhâr-ı Şemsî* alfabetik ve kronolojik tasnif yöntemlerinin iç içe uygulandığı bir yapıya sahiptir. Buna istisna oluşturan tek durum ise, sultan ve şehzade şairlerin ayrı bir zümre olarak değerlendirilmiş olmasıdır. Ancak müellif bunu da alfabetik düzen içinde bir yol açarak uygulamış, sîn (س) ile başlayan bölümün sonunda ve “Selâtîn ve Şehr-i Erkân”²² başlığı altında, tarihî sırasına göre Bursa'ya taalluku bulunan padişah ve şehzadelerin biyografilerine yer vermiştir.

Tezkiredeki şairleri elif harfinden başlayarak ve çoğunlukla mahlaslarına göre sıralayan Mehmed Şemseddin Efendi, eserinin tertibinde mahlas yerine bazen şairin doğrudan ismini de dikkate alabilmektedir. Örneğin Sıddîkî mahlasını kullanan şairi, isminin Ali Sıddık olması dolayısıyla ayn harfine, Avnî mahlasıyla şiir yazan Hâbilî Efendi'yi de he harfine yerleştirmiştir. Zaman zaman da aynı mahlasa sahip şairlerin ayrırcı bir özelliğini isminin yanına not düştüğü görülmektedir.

Biyografisi işlenen bütün şairler hakkında genel olarak bağlı kalınan çerçeveye göre, önce doğum yeri ve doğum tarihi bilgisi, mesleği, bağlı bulunduğu ya da yakınlık duyduğu tarikat veya meşrep, ölüm tarihi, kabrinin bulunduğu yer ve başta dîvân olmak üzere varsa eserlerine mutlaka işaret edilir. Çeşitli tarikatlarla ilgisi bulunan şairler içinde, yazarın kimliği ve konumu sebebiyle Halvetî/Mısrî şairler hakkındaki bilgiler daha canlı, daha ayrıntılı görünür ve çoğu kez bire bir tanıklıklara ya da birincil kaynaklardan edinilmiş duymalara dayanır. Benzer biçimde, müellif tarafından bizzat görülüp tanınmış şairlerin eserlerine dair bazı ilgiye değer ayrıntılara rastlanabilmektedir.

Eserinin girişinde belirttiği üzere, Mehmed Şemseddin Efendi'nin tezkireye aldığı şairler Bursa'yla ilişkileri bakımından üç bölük hâlinde değerlendirilebilir: Bursa'da doğup kabri Bursa dışında olanlar, Bursa'ya dışarıdan gelip kabri burada bulunanlar, doğumu ve/veya ölümü Bursa'da gerçekleşmeyen ancak hayatının belli bir döneminde bu şehirde bulunmuş şairler. Bu üç mânâ, Şemseddin Efendi'nin kitaplarını isim isim kaydettiği şiirindeki *Ezhâr-ı Şemsî*'yle ilgili beyitte, geç-fiilinin anlamında bütünleşir:

*Bursa'dan geçmiş bütün şâ'irleri cem' eyledim
Bâğ-ı dilde açılan Ezhâr-ı hârımdır benim*

Şairlerin bu ölçüler bakımından hangi dilimde yer aldıklarını müellif çoğu zaman açık bir dille belirtir. Kimi şairler için doğrudan “Bursalıdır” denilmesi genelde onların Bursa'da doğduğunu anlatmaya yönelik bir ifadedir. Az sayıdaki şair içinse mevlid ve medfen (doğum yeri ve mezar yeri) bilgisi verilmez. Bunların Bursa'ya sonradan gelip, geçici bir süre kaldıklarına hükmetmek akla uygun görünmektedir.

²² Bu başlıktaki “şehr-i erkân” terkibi sehven böyle yazılmış olsa gerektir; çünkü doğru biçimiyle “erkân-ı şehr” olmalıdır. Bu ifadeyle kast olunan ise belli ki şehzadelerdir.

Bu ölçülere göre yapılan aşağıdaki bölümlendirmede, farklı kaynaklardan hattâ Şemseddin Efendi'nin diğer eserlerinden karşılaştırarak bilgileri kesinleştirme yoluna gidilmeden, eserin kendi sınırlarıyla oluşan çerçeveyi belirgin kılmayı amaçlayan bir tutum içinde kalınmıştır. Buna göre, *Ezhâr-ı Şemsî*'de şairlerin Bursalı olma derecesini ve yönünü belirten ölçütler ışığında şöyle bir tasnife gidilebilir:

1. Doğum ve ölüm yeri Bursa olan şairler:

Üftâde, Eşref-i Sâni, Bahrî Baba, Bîçâre Mehmed, Belîğ Şâhin-zâde, Bayram-zâde, Bahâ Hacı, Cinânî, Cuma Beğ-zâde, Haydar bin Mahmûd, Hüsâmî, Hızrî, Hısâlî, Huldî, Derî, Zihni, Zâik, Resmî (Açıkbaş), Resmî (Mustafa), Rahmî, Refî, Receb Sâlih, Resîm, Remzî, Râkım, Râşid, Refik, Rif'at (Hacı Çelebi), Rif'at (Şehid), Süleymân Çelebi, Süleymân, Sehmî, Selîsî, Sinek-zâde, Seyyid Baba, Seyyid Şerîf, Saîd Baba Efendi-zâde, Murâd Hudâvendigâr, Yıldırım, Çelebi Mehmed, Şeyhî (Mehmed), Şifâî, Şemsî (Kör), Şerîfe Zîbâ, Ferâizci-zâde Şâkir, Sahfî, Sâdık, Ziyâüddîn, Tablî-zade, Atâî, Asımî, Abdülbâkî, Abdî, Avnî Avnullah, Abdülkâdir Necîb, Âkif, Ali Sıddîk Baba (Sıddîkî), Gamî, Gazâlî Mehmed Çelebi, Gavsî, Gâlib, Fahrî (Şeyh), Feyzî (bin Hasan), Fahrüddîn, Kutub İbrâhîm Efendi, Kâtibî, Lâmiî, Lem'î (Lamiî-zade), Levhî, Lütfullah, Lâhûtî, Mustafa (Üftâde torunu), Mustafa (Baldır-zâdeoğlu), Molla Ahmed-zâde Mehmed Efendi, Nesîb, Nâilî (meydan şairi), Vâhidî, Va'dî, Vâkıfî.

2. Bursa'da doğup kabri Bursa dışında olan şairler:

Âfitâbî, Emîrî, Enverî Dede, Âtî, Ümm-i Sinân (Ümmî Sinân ile karıştırılmamalıdır), Pâre Pâre-zâde, Edîbî, Eşref Bey, Pertev Efendi, Sâkıb Dede, Serâyî, Celîlî, Celîl-i Diğer, Cenâbî, Cevdet, Kınalı-zâde Hasan, Harîrî, Harîmî, Hayretî, Hüseyin Cân, Hibrî, Hâsib, Halîlî, Dervîş Niyâzî, Duâyî, Zâtî, Râzî, Remzî, Rızâî, Râğıb, Râğıb (2), Re'fet, Zekî Dede, Sinân Paşa, Sehâyî, Selmân, Saîd (Ferâizci-zâde), Sipâhî-zade, Senîh, Şemsî (Kara), Şerîf Dede, Şevkî, Saffî, Samtî, Sâhib Dede, Tâhir, Zuhûrî, Ârifî, Ulvî (Şâh Ali), Ulvî (Yegân-zâde), Ârifî (Kadî-zâde), Ali Rızâ, Firdevsî (Tavîl), Fahrî, Feyzî, Fikrî, Fürûğî, Fâriğî, Fehmî, Karakaş-zâde Ömer, Kadrî, Kerîmî, Latîfî, Mehmed Emîn, Muhtârî, Medhî, Meylî, Müfîd, Mustafa Âsım, Mustafa Eşref Paşa, Muhsine, Nâzikî, Nazîf, Nâmık, Nazmî, Nûrî, Vesîm, Vâsıf (Ahmed), Hümâmî, Hâdî-zâde (Emîn), Hâbilî, Hâtifî.

3. Bursa'ya dışarıdan gelip Bursa'da vefat eden şairler:

Emîr Sultân, İlâhî Ahmed Efendi, Ahmed Paşa, Eflâtûn-zâde, İmâm-zâde Ahmed bin Mehmed, İshâk Hocası, İsmâil Hakkı, İsmail Vehbî, Bedreddîn Mahmûd, Bursevî Muhyiddîn, Bahâüddîn (İsmâil Hakkı-zâde), Bâkî Bey, Pertevî-zâde, Cünûnî, Hasan Cân, Hikmetî, Hakîrî, Hasbî, Hayâlî, Molla Husrev, Hoca-zâde, Dede Cöngî, Dede Efendi, Rindî, Zeyrek Molla, Zübâb Ahmed, Sükûnî, Süleymân

Hâlis, Osmân Gâzî, Orhan Gâzî, II. Murâd, Cem, Korkud, Şeh-zâde Mustafa, Şemsî, Şeyhî (Hayreddîn Efendi), Şeyhî (Müderriş), Şevkî, Şeyh Ahmed Efendi, Şevkî Hacı, Şâkir, Sâfî, Sun'î, Sahfî-zâde Hakkı, Abdurrahmân el-Bistâmî, Abdüllatîf-i Kudî, Ali Alâeddîn, Ali (Natta'-zâde), Abdülkâdir Kadrî, Abdülganî, Acem Ali Çelebi, Ayn-ı Ekber Mehmed Efendi, Uşşâkî, Fenârî, Ferâğî, Kânî'î Ahmed Efendi, Karaçelebi-zâde, Kâdirî, Kurbânî, Küşterî, Kâmilî Ahmed Mevlîvî, Kemter, Kirâmî (Abdülkâdir), Muzafferüddîn, Muûdî, Mehmed Dede Efendi, Mecdî, Muhibbullah, Mahmûd Kemâleddîn, Münîr Paşa, Murâd Emrî, Mustafa Rüşdî, Milhî-zâde Mehmed Saîd el-Kâtib, Naîmî, Nevres, Nüzhet, Nâfiz, Nâsîh, Nâilî (Trabzon), Vahîd, Vâsîf, Hevâî, Yunus.

Bunlardan başka, doğum ve ölüm yeri Bursa olmadığı hâlde, belli bir süre Bursa'da bulunması itibarıyla tezkirede yer verilen az sayıdaki şairin isimleri de şöyledir:

Ahmed Hamdî, Hilmî, Râziye Kadın, Âşık, Acem Muhtârî-zâde Mustafa Efendi, Niyâzî-i Mısrî, Ahmed-i Dâî, Aşçı-zâde Hasan Efendi.

Her ne kadar eserin bazı sayfaları eksik ise de, başındaki fihrist sayesinde kaç adet şairin hâl tercümesini içerdiği görülebilmektedir. Bu fihristte göre, müellifin hatimede “üç yüz beş kadar” diye yaklaşık olarak verdiği sayının, tam tespitle 308 olduğu anlaşılmaktadır. Bu itibarla, *Ezhâr-ı Şemsî*'nin yalnızca nicelik yönüyle bile öncülleriyle karşılaştırıldığında epeyce yüksek bir hacim değerine sahip olduğu söylenebilir. Örneğin Bursa vefeatnameleri içinde kapsam bakımından önemli bir yeri olan ve Mehmed Şemseddin Efendi'nin zaman zaman kaynak olarak adını andığı *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân*'da, İsmail Belîğ tarafından eserin ilgili bölümünde ve geneline dağılmış hâlde biyografisi verilen şair sayısı 130 civarındadır (Donuk 2016: 174). Hattâ genel şuara tezkirelerindeki Bursalı şair sayısı 200'ü (Atlansoy 1998: 73), Bursa vefeatnamelerinin bütünündeki toplam şair sayısı da 300'ü yani *Ezhâr-ı Şemsî*'deki oranı bulmaz (Atlansoy 1998: 140).

Elbette böyle bir tablonun ortaya çıkmasında Şemseddin Efendi'nin takındığı esnek tutumun ve gözettiği ölçünün etkisi göz ardı edilemez. Bazen tezkiresine almaya karar verdiği ismin Bursa'ya nispeti kesinlik taşımasa da, küçük bir karineden ilham ve cesaret alarak hareket etmesi mümkün olmaktadır. Ahmed-i Dâî'yi Bursalı bir şair olarak kaydedişini şöyle temellendirir:

Mûmâileyh'in nâmına mensûb mahallesi olmak dolayısıyla Bursa'da medfûn olduğunu zann-ı kavî ile zannettiğimden, kitâbımıza onu da derc ettim. Olmasa dahi fazla mâl göz çıkarmaz a! (Ezhâr: 11)

Bunun en çarpıcı örneklerinden biri de, şeyhi Niyâzî-i Mısrî'yi eserine dâhil etme gerekçesini belirttiği bölümde karşımıza çıkar. Mısrî'nin Bursa'yla bütünleşen hizmetlerinin ve minnet duygusunun belirleyici olduğunu görüyoruz:

Belîğ Efendi'nin Güldeste'de dediği gibi, Pîr-i müşârünileyhin maskat ve medfen i'tibârıyla Bursa'ya ta'alluku yok ise de, kendilerinin evlâd ve hulefâ ve muhibbânı, bâ-husûs âsitânesi olmak münâsebetiyle bir parça

terceme-i hâlimden bahsettim. Bizim bu Ezhâr-ı Şemsî’de ya maskat ya medfen i’tibârıyla Bursa ’da olan şu ‘arânın terceme-i hâli yazılıyor ise de, râkımı’s-sütûr-ı pür-kusûrun mensûbiyetim o Pîr-i âlî-şâna olduğu gibi dergâhının da hâdimi idim. Bunun için “ve emmâ bi-ni ‘meti rabbike fe-haddis” emr-i celîline ittibâ‘en, kendilerinin âsârından da yazmağa cür’et ve eserimize bâ‘is-i şeref ü sa‘âdet olmak için tahrîre mübâderet eyledim. (Ezhâr: 225)

Tezkirede yer alan isimlerin Bursa ile bağları gibi şairlikleri konusunda da kimi zaman çok zayıf ihtimal ve alâkalar bile müellif tarafından dikkate alınmaya lâyık bulunabilmektedir. Örneğin Yavuz Sultan Selim’in nedimi olan meşhur Hasan Can’ın şairlikle bağı hakkında, önceki biyografi kaynaklarında herhangi bir işaret bulunmadığı hâlde, şöyle bir akıl yürütme ile onu tezkiresine dâhil etmiştir:

Kendisinin edebiyâta olan behresine bakılırsa, tabî‘at-ı şî‘riyyesi olmak da muhtemeldir (Ezhâr: 53)

Dikkate değer başka bir örnek de, eserde Lâhûtî mahlasıyla kayıtlı bulunan kişiye aittir. Şemseddin Efendi’nin söylediğine göre “aşk-ı mecâza uğramış” olan bu zat, anlaşılan o ki divanece hâller sergileyen, şiir benzeri anlamsız sözler terennüm etmeye çalışan biridir. Onu bu özellikleriyle tarif ettikten sonra, müellifin tezkirede ona yer veriş sebebiyle ilgili izahı şöyledir:

Yazısını ancak kendisi okuyabilir, tuhaf bir vaziyette giyinir, serseriyâne gezer idi. Birçok gazeller söyler, hattâ hicviyeler yapar, destânlar söyler. Vezni yok, ma‘nâsı bozuk idi. Âşık Lâhûtî denmekle ma‘rûf, muhibb-i ehl-i beyt-i Resûlüllah idi. Vesîle-i du‘â olur diye yazdım. (Ezhâr: 202)

Öte yandan Mehmed Şemseddin Efendi’nin birçok şair hakkındaki gözlem veya tanıklığa dayalı aktarımları, biyografik malzeme açısından dikkat çekici veriler sunabilmektedir. Bu durum biraz da onun Bursa’ya ve tarihe karşı gösterdiği özenle ve mizacında baskın olan tecessüsle ilgilidir. Kaydettiği bilgiler bazen şairin hayatına, bazen de kabrine taalluk eden hususlardır. Eserde biyografisi bulunan şairlerden Murâd Emrî hakkındaki şu sözleri, hem hikmet, hem de ibret yüklüdür:

Bidâyet-i hâlinde okumak yazmak bilmediği hâlde, çalışmakla okuryazar[lık] hattâ şiir söyleyecek kadar iktidâr hâsıl etmiştir. Ziyâ Paşa merhûmun terkîb-bendini tahmîs etmiş ve daha birçok şu ‘arânın gazellerini tahmîs etmiş, nazîre söylemiş, koca bir divân vücûda getirmişti. (Ezhâr: 215)

Son olarak aşağıdaki satırlar ise, “Mevlid” olarak şöhret kazanan *Vesîletü’n-Necât* adlı eserin müellifi Bursalı Süleyman Çelebi’nin mezarı hakkındadır ve türbesiyle ilgili bir düzenlemeden söz etmektedir:

Çekirge’ye giderken câddenin solunda medfûndur. Evvelce türbesi dört duvarla muhât ve üzeri mestûr iken sakfi harâb olmuş, dört duvarı kalmıştı. Mâbeynci Hacı Ali Beğ’in Molla Husrev, Molla Hayâlî, Şeyh Cafer Efendi,

İsmâîl Hakkı kabirlerinin etrâfına demir parmaklık yaptırdığı esnâda, Süleymân Efendi'nin de duvarlarını kaldırtmış ve demir parmaklıklar yaptırmıştır. (Ezhâr: 97)

2.3 Eserdeki Tenkit ve Anekdotlar Üzerine

Özellikle tezkire türü tarih kaynaklarında yazarın şahsi değerlendirmeleri ve aktardığı anekdotlar, başlı başına irdelenmeyi hak edecek bir değer taşır (Kortantamer 2004: 158). *Ezhâr-ı Şemsî* de, Mehmed Şemseddin Efendi'nin şair kimliğinin ve nüktedan mizacının çeşitli vesilelerle kendini hissettirdiği bir eserdir. Gerek şiire ve şairlere yönelik görüşleri, gerekse genel tenkit ve latifeleri, esere canlı bir üslûp kazandırır. Müellifin en çok değindiği konuların başında ise, mahlaslar ve bunlardaki iltibas sebebi olan ortaklıklar gelir. Burada öncelikle, mahlaslarla ilgili genelde sebep bildirici olmak üzere eserde yapılan bazı önemli açıklamalar örneklendirilecektir.

Ahmed Paşa: *İhtimâl ki Ahmed Paşa'nın mahlası 'Şâkir' ola.*

Ahmedî: *Fârisî'de 'Hoca', Türki'de 'Ahmedî' tahallus etmişlerdir.*

Bîçâre Mehmed Efendi: *Şu aşağıya yazdığım nutkunu bir eski mecmû'ada Hazret-i Mısri'nin diye kayd etmişler. Matla' beytindeki "Allah'a eyler niyâzı" cümlesini gören zât, Hazret-i Mısri'nin tahallus ettiği 'Niyâzî' ismini zannetmiş.*

Harîrî: *Kendisi ipek ticâretiyle meşgûl olduğundan 'Harîrî' tahallus etmiştir.*

Hayâlî: *Hayâlî tahallusuna sebep ya gâyet za'fiyetinden veyâhud kılı kırk yararcasına her şeyi ince tedkîk ettiklerindedir.*

Hilmî: *Tezkire-i Sâlim'de Halîmî diye muharrerdir.*

Hibrî: *Bu zât beyne 'ş-şu'arâ 'Hibrî' mahlası ile meşhûr imiş. Sebeb-i tesmiye nedir, malûm değil. Fakat hâ-i mühmele ile ve bâ-i muvâhede ile "hibr", Yahûd hahamı, daha doğrusu 'âlim demek olacak. Yazı mürekkebi ma'nâsına da gelir.*

Duâyî: *Cevâmi'de mu'arrif olmakla bu mahlası ihtiyâr etmiştir.*

Sehâyî: *Sehâvetle meşhûr olup ismi müsemmasına mutâbık imiş.*

Subhî: *Pederi e'imme ve hutabâdan 'Subhî' denmekle ma'rûf olup, mahlasını oğluna terk etmiştir.*

Sahfî: *Kütüb-i nefise bey' ü şirâsıyla te'mîn-i ma'îşet ettiklerinden 'Sahfî' tahallus etmiştir.*

Kandî: *Şekerci olduğundan 'Kandî' tahallus etmiştir.*

Kâtibî: “Evkâf-ı Haremeyn kâtibi olmakla ‘Kâtibî’ tahallus etmiştir. Evvelce ‘Samtî’ mahlası kullanır iken ba‘zı ahbâbları tezyîf ettiklerinden değiştirmiştir.

Vahîd: Evvelce Resmî tahallus edermiş. Fakat o mahlasta birkaç şâ‘ir daha olduğundan bu değiştirmeye mecbûr olup, ‘Vahîd’ tahallus etmiştir. Ne iyi etmiş. Keşke her şâ‘ir böyle olsa idi de bir mahlasta beş on şâ‘ir olmasa idi.

Yukarıda belirtildiği üzere mahlas meselesi, Mehmed Şemseddin Efendi’nin üzerinde en çok titizlik gösterdiği konuların başında gelir. Özellikle aynı mahlası taşıyan şairlerin varlığı ve bunların kendilerini temyiz edecek yardımcı unvanlar kullanmamaları, Şemseddin Efendi için sürekli bir yakınma konusudur. Eserinde söz bu noktaya her geldiğinde mutlaka araya bununla ilgili birkaç tenkit cümlesi serpiştirir. Çeşitli örnekleri şöyledir:

Mahlasları müşâbih birçok şu‘arânın gazelleri birbirine karışıyor. Meselâ ba‘zı mecmû‘alarda “İlâhî” mahlasıyla bir gazel görürüz. ‘Acabâ bu Bursa’daki İlâhî midir, yoksa Simavlı Molla İlâhî midir, veyâhud Yeniceli şu‘arâdan 979’da vefât eden İlâhî midir? Bunları birbirinden ayırmak biraz güçleşmiş. Biz tabî‘î mümkün mertebe tedkîk edip de öylece yazacağız. Ama ne kadara kadar muvaffak olacağım, bilmem. Çünkü ba‘zısının tahkîki gayr-ı mümkündür. (Ezhâr: 13-14)

Ekser şâ‘irlerin mahlaslarında müşâbehet vardır. Gördüğümüz gazel kimin olduğunu bilemiyoruz. Prizrenli Şem‘î’nin nutkunu Konyalı Şem‘î’ye isnâd ederler. Şemsî-i Sivâsî’nin sözünü Şems-i Tebrîzî’nindir, derler. Fuzûlî ne a‘lâ! İşte bir dâne amcam Zâik de öyle... Şeyhî yalnız Bursalı birkaç dânedir. Şemsî de öyle... Fakîr’in Şemsî ise de bizim saçmaların diğer ‘urefâdan olan Şemsîlere karışmamak ve kendilerini tenzih için Fakîr, mahlasına Şemsî-i Mısırî dedim. Gerçi bi‘l-âhare bu Şemsî gâlibâ Mısırî’den gelme birisi olmalı, ba‘zısı da “Hayır, Hazret-i Mısırî’nin tekkesinde hâdim olandır” derler. Ne de olsa diğer Şemsî’lerden fark olunur. Keşke bu şâ‘irler de kendilerine hâs birer mahlas intihâb etselerdi, ne güzel olurdu! Biz de tereddüde düşmezdik. (Ezhâr: 47-48)

Mahlasta müşâreketi bu zümre-i ‘irfân yapmamalı idiler. Birer cihetten sıfat-ı mümtâze olmalı idi. Bilmem kaç dâne “Şeyhî”, bilmem ne kadar “Râğîb”, “Rif‘at”... Bunlar bi‘l-âhare birbirine karışmış. Şârih-i Gülistân Şem‘î ile Konyalı Şem‘î gibi... Gerçi Şemsî de epeyce varsa da, ‘abd-i ‘âciz manzûmelerimde “Şemsî-i Mısırî” diye yazdığım, e‘âzımın eş‘ârına Fakîr’in saçmalarım karışmaz. (Ezhâr: 70)

Bu şu‘arânın mahlaslarını vaktiyle bir yola koymamışlar. Birçok Şemsî, Şeyhî... Bir gazel görülür; kimindir, sıfat-ı mümtâzesi yok. Dîvânı elde yok. Nahîfî de birkaç dânedir. (Ezhâr: 121)

Müellif bazen de hayatını anlattığı şairin şiir kudretine ilişkin kıymet hükmü bildiren sözler sarf eder. Üstelik bunu nükteli bir biçimde dile getirdiği örnekler de bulunmaktadır. Şair Naîmî hakkındaki şu sözleri gibi:

Mahkemede re 'îsü'l-küttâb olduğu gibi, re 'îsü's-şu'arâ-i zamân imiş.
(Ezhâr: 230)

Diğer bir örnek de Bîçâre Mehmed Efendi bahsinde ve tasavvuf şiirinin (eğer varsa) poetikasının özeti mahiyetindedir:

Gerçi sözler şâ'irâne değilse de 'âşıkânedir. Mutasavvıfanın sözlerinden ma'nâ murâd olduğundan, pek de sanâyi '-i şî'riyye aranılmaz. (Ezhâr: 36)

Şemseddin Efendi'nin bazı durumlarda da kendinden önceki tezkire yazarlarına dönük itirazlarda bulunduğu görülür. Bunlar da yine şiiri; mânâsı veya imlâsı yönüyle temel alan tenkitlerdir. Meselâ Enverî Dede'ye ait bir beyitte²³ geçen “hat” kelimesi, Latîfî'ye yapılan bir itirazın eksenini oluşturur:

Latîfî “zülfünle haddün” diye yazıyor. Fakat “cehl-i mürekkeb”, “kara câhil” karîneleriyle biri zülf biri de yeni terleyen bıyık ma'nâsına veyâhud kaş olmasına işârettir. Ancak hat, bıyık demek olduğundan, maksad-ı şâ'ir bu olsa gerektir. (Ezhâr: 19)

Şemseddin Efendi, *Güldeste* Müellifi İsmail Belîğ'e de Şair Va'dî için düşülmüş bir tarih mısraı konusunda itiraz eder. “*Va'dî nâ-gâh cennete gitdi*” şeklindeki bu mısrayla ilgili ifadesi şöyledir:

Güldeste'de “girdi” yazılıdır ama yanlışır. “Gitdi” olacak; hem de yâ'sız.
(Ezhâr: 241)

Eserde müellifin tenkit oklarından sıklıkla nasibini alan diğer bir muhatap ise, dönemin Bursa sakinleri özelinde bütün bir cemiyettir. Bu eleştirilerin odağını da çoğu zaman şehrin maddi kültürüne ve insanların manevi şahsiyetine hürmet gösterilmemesi teşkil eder. Özellikle kudemanın mezarlarının bakımsız hâli onu oldukça rahatsız etmektedir. Hattâ Şifâî mahlasıyla manzumeler yazan Ömer Efendi'nin kabrine bir Alman müsteşrik tarafından gösterilen ilgi, Şemseddin Efendi'nin dilinde ironik bir karşılık bulur:

Mesmû'âta göre bir Almanyalı müsteşrik eserlerini görmüş, berây-ı ziyâret Bursa'ya gelmiş, kabrini yaptırmıştır. Âferîn kıymet-şinâs Bursalılara!
(Ezhâr: 126)

Keza Şemseddin Efendi'nin, Bursalı meşhur vefeyatname yazarlarından Baldır-zâde'nin mezar taşıyla ilgili söyledikleri, yine ince bir dokundurmayı ve canlı bir tanıklığı yansıtır:

Abdâl Câmi'i'nin önündeki mezârlar kaldırılmıştır. Baldır-zâde'nin taşını Deveciler Mezârlığı'nın önündeki yolda gördüm. Yuvarlak bir taş idi. Müzeye kaldırılması için teşebbüs etmişim; fakat sonra aradığımızda bulamadık. Kim bilir hangi hayır sâhibi hânesine kaldır[ım] yaptı?! (Ezhâr: 103)

²³ *Zülfünle hattun 'ilm-i vefâ bahs idermiş
Biri kara câhil birisi cehl-i mürekkeb*

Ezhâr-ı Şemsî'de, halkın bazı davranışları arasında en çok tenkide uğrayanı, dedikodu mahiyetindeki konuşmalardır. Şair Ahmed Hamdî hakkındaki sözlerinde müellif, bunun artık bir âdet derecesinde yaygınlık kazanmış olduğunu dile getirir:

Ekâbir hakkında dedikodu etmek 'âdet olduğu cihetle, lisân-ı halktan bunlar da kurtulamamıştır. Sâdât-ı Hüseyiniye'den olmakla, bittab 'Aleviyyü'l-meşreb idi. (Ezhâr: 32)

Müellifin bu meyandaki sözleri bazen tenkit kılığında sıyrılıp hikmet ve nasihat havasına da bürünebilmektedir. Örneğin, Molla Hüsrev'in babasının mühtedi olup olmadığına ilişkin rivayetleri değerlendirirken, Şemseddin Efendi şu ifadeleri kullanır:

Ma'a-mâ-fih bi'z-zât kendisi mühtedî olsa ne lâzım gelirdi ki; bu birtakım kıl ü kâli mucib olmuştur. İbn-i Nûh'a babasının peygamberliğinden bir fâ'ide hâsil olmadığı gibi, Âzer'e de oğlunun nübüvvetinden fâ'ide olamamıştır. (Ezhâr: 62)

Benzer biçimde, Hilmî'ye ait bir şiirin²⁴ içeriğinden hareket ederek, insanoğlunun en başından beri devran ile yaşadığı anlaşmazlığa, değişmeksizin süregelen zamaneden şikâyet alışkanlığına dair şöyle bir nasihatte bulunur:

Şu kıt'a üç yüz sene evvel söylenilmiş. Herkes zamânından müşteki. "El-hamdü li'llâhi 'alâ külli hâl" demek ehl-i hakîkatin hâlidir, ve's-selâm... (Ezhâr: 55)

Ezhâr-ı Şemsî'de çokça rastlanan bu tarz eleştiriyle iç içe geçmiş örneklerin yanı sıra, müellif yer yer nüktedan kişiliğini daha açık yansıtan anekdotlar da aktarır. Bunlar küçük hikâyecik, latife yahut ironik nitelemeler barındıran hatıralardır.²⁵ Eserin biyografik ve antolojik zenginliğini artıran böyle nüktelerden birinde Şemseddin Efendi, Bursalı Âkif Efendi'nin bizzat elinden çıkmış kendine ait şiir mecmuasından aktardığı mısralar münasebetiyle, şu anekdotu kaydeder:

Halamın yed'inde ziyâ'a uğrayan mecmû'asından bir sahîfe nasılsa zâyi' olmuş. Bu sahîfede şu mersiye'nin evveli varmış. Pederim pek merâk eder, başı kesik adam gibi bu mersiye'nin noksanlığına müte'essir olurdu. (Ezhâr: 169)

Bir başka latif niteleme de İsmail Belîğ Efendi hakkındadır. Onun amcasından söz ettiği bir yerde ismiyle ilgili hoş bir münasebet kurar:

²⁴ 'Allâme-i zamân olsa bir kişi eğer
Eylerse kâdi- 'askere yüz yıl mülâzemet
Mansib açılmaz ona çözülmeyicek kise
Hâsil budur ki bi-kese müşkil mülâzemet

Ezhâr'daki şekliyle şiirin ilk dizesi, vezniyle uyumsuzdur. Nitekim o dizeyi Kınalı-zâde Hasan Çelebi, "Allâme-i zamâne olup bir kişi eğer" şeklinde kaydetmiştir (Sungurhan 2017: 303).

²⁵ Tezkirelerle ilgili bu ve buna benzer istilahları ele alan genel bir değerlendirme için bkz. Ahmet Akgül (2019). *XVI ve XVII. Yüzyıl Osmanlı Şair Tezkirelerinde Anekdot-Zihniyet İlişkisi*. Konya: Çizgi Kitabevi. 52-58.

Sâhib-i Güldeste'nin 'amcasıdır. Belîğ Efendi'ye Şâhîn-zâde derler. 'Acabâ sinek büyüdü de şâhîn mi oldu; yoksa şâhîn küçüldü de sinek mi oldu, anlayamadım. (Ezhâr: 106)

Eserde Nâzikî mahlasıyla tanıtılan şairin babası hakkında, müderris tayin olunuşuyla ilgili nükteli bir hikâye anlatılır:

İstanbul'a 'azîmet ve Rumeli Kazaskeri olan Kara Çelebi-zâde Mahmûd Efendi'nin huzûruna dâhil olmuş. Esnâ-yı sohbetle Bursa'nın İstanbul'a nisbetle ufak olduğu, İstanbul'un her vechle Bursa'ya râcih bulunduğunu su'âl tarzında söylemiş. Sâhib-i tercemeye gayret-i vatan gelerek derhâl şu beyti yazmış, vermiş:

*Gerçi dirsiz dehr içinde yoktur İstanbul'umuz
Dursun İstanbullular Bursa bizim makbûlumuz*

Mahmûd Efendi'nin hoşuna gider; bunu müderris ta'yîn eder. (Ezhâr: 224)

Diğer hoş bir hikâye de Bursalı Âşık Yunus'la ilgilidir. Şemseddin Efendi'nin aktardığına göre, Âşık Yunus'un kabri Niyâzî-i Mısırî sayesinde keşfolunmuştur:

Bursa'da zuhûruna sebep Hazret-i Mısırî olmuştur, diye mervîdir. Hazret-i Emîr'e ziyârete giderken dururlar. "Buradan Yunus kokusu geliyor" buyururlar. Nasılsa bir gün ihvân, mahallinin tahkîkini ricâ ederler. Ol vakit mezbele hâlinde olan mahalle giderek "Hâzâ kabru Âşık Yunus" buyururlar. Orasını kazarlar, eserini bulurlar. (Ezhâr: 253)

Son olarak, anlattığı fıkralarla meşhur olduğu belirtilen Kör lakaplı ve Şemsî mahlaslı zat hakkındaki bir anekdot, eserde haylice rastlanan tarih düşürmeler içinde en latife yüklü örneklerden biridir:

Nâ-ma'lûm denmekle ma'rûf bir zât var imiş. Onun bir çocuğu dünyâyâ gelmiş. Şemsî Efendi'ye bir târîh söylemesini ricâ etmiş. O da derhâl; "Dehre bir pîç çıkagelmiş babası nâ-ma'lûm" demiş ve târîh (1252) tesadüf etmiştir. (Ezhâr: 126)

Sonuç

Mehmed Şemseddin Efendi'nin, Bursalı şairlerin hâl tercümelerini içeren ve "Emîr Sultan" ile başlayıp "Yağcı-zâde" ile son bulan *Ezhâr-ı Şemsî* adlı tezkiresi, müellifin ömrünün sonlarına doğru, 1934 yılında kaleme alınmış bir eserdir. Bu yönüyle Bursa şair tezkireleri geleneği içinde son halkayı temsil eder. Bazen birkaç satırlık bazen de sayfalara yayılan anlatımlarla, tam üç yüz sekiz şairin biyografisi, örnek şiirleri ve birçoğu hakkındaki dikkate değer anekdotlarıyla, önemli bir tarih ve edebiyat kaynağıdır.

Müellifin kimliğinin ve mevkiinin de etkisiyle, eserdeki tenkitleri yapıcı ve düzeyli, aynı zamanda nüktedan bir kişiliğe sahip olması sebebiyle de üslûbu samimi ve

hareketlidir. Kendisinin de bir şair olması, yer yer şiir üzerine de teknik ve estetik değerlendirmelerde bulunmasını sonuç vermiştir. Başta kendi tanıklıklarına ve şifahi birikimine dayanmış, eski vefeyatnameleri de kimi zaman kaynak olarak kimi zaman da onlardaki bir bilgiyi tashih etme vesilesiyle anmıştır. Mehmed Şemseddin Efendi'nin şehir ve şiire verdiği değerlerin bir meyvesi olan *Ezhâr-ı Şemsî*, gerek sahip olduğu hacmin genişliğiyle, gerekse içerdiği biyografik ve antolojik malzemenin zenginliğiyle, dikkati ve ilgiyi hak eden bir kaynaktır.

Kaynakça

AHATLI, Erdinç (2011). "Terceme". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 40. İstanbul: TDV Yayınları. 483-484.

AKGÜL, Ahmet (2019). *XVI ve XVII. Yüzyıl Osmanlı Şair Tezkirelerinde Anekdot-Zihniyet İlişkisi*. Konya: Çizgi Kitabevi.

ATLANSOY, Kadir (1998). *Bursa Şairleri/Bursa Vefeyatnamelerindeki Şairlerin Biyografileri*. Bursa: Asa Kitabevi.

DONUK, Suat (2016). *Türk Edebiyatında Vefeyâtnâme ve İsmail Belîğ'in Güldeste-i Riyâz-ı İrfân'ı*. Ankara: Gece Kitaplığı.

EFE, Mustafa (2018). *Mehmed Şemseddin Ulusoy'un Eş'âr-ı Şemsî Adlı Dîvânı*. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Bursa.

Mustafa Efe (2018). "Mehmed Şemseddin Ulusoy'un *Güftâr-ı Şemsî* Adlı Dîvân'ı". *TYB Akademi Dergisi* (24): 165-182.

ENVER, Ali (2010). *Semâhâne-i Edeb/Mevlevî Şairler*. Haz. Tahir Hafızoğlu. İstanbul: İnsan Yayınları.

HALKIN, Leon E. (2000). *Tarih Tenkidinin Unsurları*. Çev. Bahaeddin Yediyıldız. Ankara: TTK Yayınları.

İBNÜ'L-EMİN Mahmut Kemal İnal (2013). *Son Asır Türk Şairleri/Kemâlî'ş-Şuarâ*. 5. Haz. Ayşegül Celepoğlu. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

İPEKTEN Halûk (2002). *Şair Tezkireleri*. Ankara: Grafiker Yayınları.

İSEN, Mustafa (2010). *Tezkireden Biyografiye*. İstanbul: Kapı Yayınları.

JENKINS, Keith (1997). *Tarihi Yeniden Düşünmek*. Çev. Bahadır Sina Şener. Ankara: Dost Kitabevi.

KABAKÇI, Yusuf (2008). "Bursalı Mutasavvıf Tarihçi Mehmed Şemseddin Efendi ve Seyahatnamesi *Dildâr-ı Şemsî*". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (1): 263-282.

- KARA, Mustafa (2011). *Bursa 'da Dinî Kültür*. Bursa: Emin Yayınları. 129-135.
- KARA, Mustafa (1991). “Bursalı Bir Tarihçi Mehmed Şemsettin (Ulusoy) Efendi”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (3): 99-105.
- KARA, Mustafa (2018). “Bursa'nın Son Tezkiresi: Ezhâr-ı Şemsî”. *İpek Dili*, (16): 4.
- KARA, Mustafa (2018). “Bursa Şairleri ve Şemseddin Ulusoy”. *İpek Dili*, (17): 4.
- KARA, Mustafa (2007). *Mevlid*. Bursa: Uludağ Yayınları.
- KARA, Mustafa (2016). *Şemseddin Ulusoy Saklı Tarihin Muhafızı*. Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları.
- KARA, Mustafa (2010). *Şeyh Mehmed Şemseddin Mısrî/Niyâzî-i Mısrî'nin İzinde Bir Ömür Seyahat Dildâr-ı Şemsî*. İstanbul: Dergâh Yayınevi.
- KOCATÜRK, Olcay (2019). “Niyâzî'nin Yolunda: Ezhâr-ı Şemsî ve Halvetî-Mısrî Miras”. *Niyâzî-i Mısrî Dönemi ve Tesirleri Sempozyumu Bildirileri*, Ed. Mustafa Efe-Olcay Kocatürk. Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları. 185-192.
- KORTANTAMER, Tunca (2004). “Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Osmanlı Dönemi Türk Mizahının Kısa Bir Tarihi”. *Makaleler*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. 139-170.
- MERAL, Arzu (2019). *Hakikatperest Olalım*. İstanbul: Revak Yayınevi.
- Mustafa Lütfî Efendi, *(Bir Mısrî Şeyhinin Kaleminden) Hazret-i Niyâzî-i Mısrî*. İstanbul (2013): Revak Yayınevi.
- SUNGURHAN, Aysun (2017). *Kınalı-zâde Hasan Çelebi Tezkiretü's-Şuarâ*. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55834,kinalizade-hasan-celebipdf.pdf?0> [Erişim Tarihi: 11.10.2019]
- TATCI, Mustafa-Mehmet Cemal ÖZTÜRK (2012). “Mehmet Şemsettin Ulusoy”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 42. İstanbul: TDV Yayınları. 135-136.
- ULUSOY, Mehmed Şemseddin (1934). *Ezhâr-ı Şemsî*. Bursa: Mustafa Kara Özel Kütüphanesi-Fotokopi Nüsha.
- ULUSOY, Mehmed Şemseddin (1912). *Gülzâr-ı Mısrî-i Şemsî*. Bursa: Mustafa Kara Özel Kütüphanesi-Fotokopi Nüsha.